

توافق امنیتی سوریه و رژیم صهیونیستی حاکمیت دمشق را به چالش می‌کشد و راه را برای عملیات علیه تهران هموار می‌کند

اتوبان جولان - تهران؛ آسمان سوریه علیه ایران

فازنه کلامی

در تحولی که می‌تواند توازن قدرت در خاورمیانه را دگرگون کند، اسرائیل پیشنهادی دقیق برای توافق امنیتی جدید با سوریه ارائه کرده است؛ توافقی که بر اساس مدل ۱۹۷۹ با مصر، منطقه‌ای خلع سلاح‌شده از دمشق تا مرز فلسطین اشغالی را شامل می‌شود. این پیشنهاد که به نقل از آکسیوس از سوی دو منبع آگاه فاش شده، سوریه را به ایجاد یک «دالان هوایی» (no-fly zone) برای پروازهای اسرائیلی وادار می‌کند و راه را برای حملات احتمالی به ایران هموار می‌سازد. دمشق که هنوز پاسخی رسمی نداده، تمرکز بر قرارداد ۱۹۷۴ (توافق جداسازی نیروها) اصرار دارد و این پیشنهاد را تهدیدی برای حاکمیت خود می‌داند. دیدار رون درمر، وزیر امور استراتژیک اسرائیل و اسعد الشیبانی، وزیر خارجه سوریه، در ۱۹ مردادماه امسال در لندن بدون پیشرفت عمده به پایان رسید، اما با پیامی جوی گری آمریکا، مذاکرات ادامه دارد. احمد الشرع، رئیس جمهور جدید سوریه، در نیویورک گفته است: «ما در آستانه توافق امنیتی با اسرائیل هستیم». اما در همان حال تاکید کرده که این توافق باید حاکمیت سوریه را حفظ کند و هرگونه سازشی را که به نظر دمشق ناقض حاکمیت باشد، نخواهد پذیرفت. رویارویی میان این اظهار امیدواری رسمی و هشدارهای دمشق درباره حاکمیت، بستر اصلی تنش و چانه‌زنی است.

پیشنهاد اسرائیل: منطقه خلع سلاح و دالان هوایی

طبق گزارش آکسیوس، اسرائیل پیشنهادی جامع برای جایگزینی توافق جداسازی نیروها ۱۹۷۴ که پس از سقوط بشار اسد در آذرماه سال قبل بی‌معنی شده، ارائه داده است. این پیشنهاد که بر مدل توافق صلح ۱۹۷۹ با مصر استوار است، منطقه‌ای از جنوب غربی دمشق تا مرز فلسطین اشغالی را به سه منطقه تقسیم می‌کند:

۱. منطقه اول (نزدیک مرز فلسطین اشغالی): این بخش کاملاً عاری از نیروهای نظامی سوری خواهد بود. تنها حضور پلیس و نیروهای امنیتی داخلی سوری مجاز است تا نظم داخلی را حفظ کنند. این محدودیت برای جلوگیری از استقرار ارتش یا تسلیحات سنگین طراحی شده است.

۲. منطقه دوم: این بخش با محدودیت‌های تسلیحاتی همراه است و استفاده از سلاح‌های سنگین مانند تانک‌ها و توپخانه ممنوع است، اما حضور نیروهای نظامی محدود سوری ممکن است مجاز باشد.

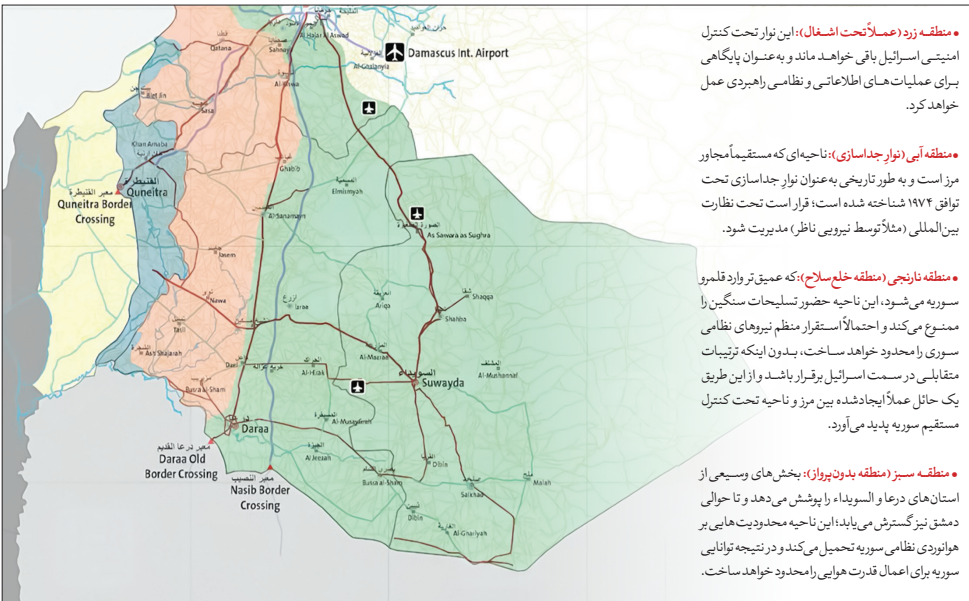
۳. منطقه سوم (نزدیک‌تر به دمشق): این منطقه با خلع سلاح کامل همراه است و هدف آن تضمین عدم حضور هرگونه نیروی نظامی یا تسلیحاتی است که بتواند تهدیدی برای اسرائیل ایجاد کند.

در کنار این سه لایه، اسرائیل خواستار گسترش ۲ کیلومتری منطقه حائل و ایجاد یک منطقه بدون پرواز است که حق عبور هوایی را به صورت مشخص برای پروازهای اسرائیلی تعریف کند.

رون درمر در توضیح طرح گفته است: «پیشنهاد ما بر اساس توافق با مصر است و هدفش تضمین امنیت بدون اشغال دائمی است.» این عبارت نشان می‌دهد که بنیان‌گذاران طرح در تل‌آویو می‌کوشند ترکیبی از تضمین امنیتی و مقررات بین‌المللی را برجسته کنند؛ با این حال، همین بند «منطقه بدون پرواز» عملاً ابزار کنترل هوایی را در اختیار اسرائیل قرار می‌دهد و پرسش‌های حقوقی و سیاسی سنگینی را درباره حاکمیت هوایی سوریه مطرح می‌کند.

منطقه حائل و اهداف استراتژیک

منطقه حائل به عنوان نوری عاری از نیروهای نظامی طراحی شده تا از درگیری‌های مستقیم جلوگیری کند و امنیت مرز فلسطین اشغالی را تقویت کند. هدف اصلی ایجاد فاصله فیزیکی بین نیروهای نظامی سوری و مرز فلسطین اشغالی است تا از هرگونه تجمع نظامی یا حملات زمینی جلوگیری شود. اما محور بحث در میان تحلیلگران، کاربرد عملی دالان هوایی است؛ تخصیص حق پرواز به اسرائیل بر فراز بخش‌هایی از سوریه می‌تواند امکان مسیرهای مستقیم‌تر و امن‌تر برای پروازهای میان قاره‌ای یا بازرستی را فراهم کند و به تبع آن برد، زمان پرواز و گزینه‌های تاکتیکی را تا حد قابل توجهی تغییر دهد. مطالعات و تحلیل‌ها هشدار می‌دهند که این تغییر در وضعیت هوایی جنوب سوریه ممکن است بازآزادگی منطقه‌ای را دگرگون کند و ریسک محاسبات اشتباه را بالا ببرد.

• **منطقه زرد (عملیات اشغال):** این نوار تحت کنترل امنیتی اسرائیل باقی خواهد ماند و به عنوان پایگاهی برای عملیات‌های اطلاعاتی و نظامی راهبردی عمل خواهد کرد.

• **منطقه آبی (نوار جداسازی):** ناحیه‌ای که مستقیماً مجاور مرز است و به طور تاریخی به عنوان نوار جداسازی تحت توافق ۱۹۷۴ شناخته شده است؛ قرار است تحت نظارت بین‌المللی (مثلاً توسط نیروی ناظر) مدیریت شود.

• **منطقه نارنجی (منطقه خلع سلاح):** که عمیق‌تر وارد قلمرو سوریه می‌شود. این ناحیه حضور تسلیحات سنگین را ممنوع می‌کند و احتمالاً استقرار منظم نیروهای نظامی سوری را محدود خواهد ساخت. بدون اینکه ترتیبات مقابله‌ای در سمت اسرائیل برقرار باشد و از این طریق یک حائل عملاً ایجاد شده بین مرز و ناحیه تحت کنترل مستقیم سوریه پدید می‌آورد.

• **منطقه سبز (منطقه بدون پرواز):** بخش‌های وسیعی از استان‌های درعا و السويداء را پوشش می‌دهد و تا حوالی دمشق نیز گسترش می‌یابد. این ناحیه محدودیت‌هایی بر هوانوردی نظامی سوریه تحمیل می‌کند و در نتیجه توانایی سوریه برای اعمال قدرت هوایی را محدود خواهد ساخت.

توم باراک، فرستاده آمریکایی برای سوریه، این توافق پیشنهادی را «de-escalation pact» (پیمان کاهش تنش) توصیف کرده و گفته است: «ما ۹۹ درصد به توافق رسیده‌ایم و در دو هفته آینده نهایی شدن توافق اعلام می‌شود.» این اظهار خوش‌بینی دیپلماتیک اگرچه از سوی میانجی‌گر مطرح شده فشار زمانی و سیاسی را افزایش می‌دهد؛ به‌ویژه آن‌که دمشق خواستار تضمین‌های روشن برای حفظ حاکمیت است و نگران است هر کردیو را محدودیت هوایی به ابزاری برای مداخله تبدیل یابد.

کریدیور انسانی؛ گره اصلی اختلاف

در دیدار درمر و الشیبانی نتیجه بر سر منطقه حائل نشد زیرا بن بست بر سر کریدیور انسانی مطرح شده در طرح رژیم باقی ماند. این کریدیور در چهارچوب مذاکرات امنیتی اخیر بین اسرائیل و سوریه به عنوان یکی از نقاط اختلاف جدی مطرح است.

اسرائیل پیشنهاد داده که بخشی از منطقه حائل یا نواحی مرزی با سوریه به عنوان مسیر بشردوستانه ایفاي نقش کند. هدف اصلی این مسیر، دسترسی امن به مناطق جنگ‌زده و آسیب‌دیده از جنگ داخلی سوریه پس از سقوط اسد است. این مسیر می‌تواند شامل راه‌های زمینی یا هوایی باشد که تحت مدیریت نیروهای بین‌المللی با نظارت مشترک اداره شود.

اما نگرانی دمشق این است که چنین کریدیوری به بهانه کمک‌های انسانی به ابزاری برای مداخله نظامی اسرائیل تبدیل شود. یک منبع سوری به معاریو گفته که هرگونه کریدیور باید تحت کنترل کامل دمشق باشد و نه اسرائیل. دولت جدید جولانی نگران است این کریدیور بهانه‌ای برای حضور اسرائیل در مرزها و نظارت دائم بر فعالیت‌های سوری شود. این اختلاف، یکی از دلایل اصلی بن‌بست مذاکرات است، هرچند رسانه‌ها گزارش داده‌اند که با میانجی‌گری آمریکا احتمال نهایی شدن توافق تا نیمه مه‌روما وجود دارد.

دالان هوایی؛ مسیر احتمالی برای ضربه به ایران

هسته بحث و نگرانی اصلی در میان تحلیلگران منطقه، همین مسئله دالان هوایی است؛ تحت این طرح بخش قابل توجهی از جنوب غربی سوریه برای پروازهای اسرائیل «آزاد» می‌شود و این امر می‌تواند راه‌های هوایی کوتاه‌تر تا امن‌تری برای رسیدن به اهداف در ایران باز کند. عملیات بودن چنین مسیری بستگی به چند مؤلفه فنی و لجستیکی دارد: برد هواپیماها، امکانات سوخت‌گیری، پشتیبانی اطلاعاتی و الکترونیکی و همچنین رضایت یابی عملی بازیگران منطقه‌ای و بین‌المللی. اگرچه اسرائیل مدعی است که هدف کاهش تنش و بازآزادگی است، اما منتقدان هشدار می‌دهند که باز شدن یک مسیر هوایی راهبردی می‌تواند ایران

را به واکنش‌های نامتقارن یا تقویت حضور مقاومت در منطقه وادارد؛ واکنش‌هایی که ممکن است فراتر از محدودیت‌های محلی باشد.

در همین زمینه، مقامات دیگری نیز اظهارات برجسته‌ای داشته‌اند. طبق گزارش تایمز اسرائیل بنیامین نتانیاهو در ۱۸ شهریورماه گفته است: «ما پیشرفتی در مذاکرات با سوریه داشته‌ایم که می‌تواند به صلح با همسایگان شمالی منجر شود.» این زبان سیاسی امیدوارکننده اما هم‌زمان نشان‌دهنده راهبرد تل‌آویو برای کسب مشروعیت منطقه‌ای است؛ راهبردی که در آن تضمین‌های امنیتی و عقب‌نشینی‌های موردی در برابر امتیازاتی مانند خلع سلاح جنوبی یا کنترل هوایی مبادله می‌شود.

واکنش دمشق: اصرار بر حاکمیت و توافق ۱۹۷۴

دمشق بر تمرکز بر توافق ۱۹۷۴ و حفظ حاکمیت اصرار دارد؛ اسعد الشیبانی در یک گفت‌وگو در ۲ مهرماه گفته است: «ما خسته از درگیری هستیم و به دنبال توافقی هستیم که حاکمیت سوریه را حفظ کند.» این اصرار بر حاکمیت، صراحت دمشق در در هرگونه سرکوب استقلال سیاسی داخلی را نشان می‌دهد و دلیل اصلی مخالفت دمشق با بخش‌هایی از طرح اسرائیل است.

سوریه همچنین در حال تهیه پیشنهاد متقابل است و بر «ابطه‌های عادی» بدون پیش شرط تأکید دارد. در همین حال، برخی اندیشکده‌ها و نهادهای تحلیلی مذاکرات را شتاب زده توصیف کرده‌اند و هشدار داده‌اند که فشار برای پذیرش محدودیت‌های هوایی می‌تواند بازتابی جدی در تمامیت ارضی و اقتدار دولت دمشق داشته باشد.

تحلیلگران می‌گویند نتیجه نهایی مذاکرات نه تنها سرنوشت روابط دمشق و تل‌آویو را رقم خواهد زد بلکه می‌تواند عوارض مهمی برای معادلات با ایران، روسیه و بازیگران منطقه‌ای دیگری مانند ترکیه و بازیگران محلی سوری ایجاد کند. اگر توافقی با دالان هوایی و کنترل هوایی اسرائیل تثبیت شود، تهران ممکن است رویکردهای تلافی‌جویانه یا بازتعریف حضور نیابتی‌اش را در دستور کار قرار دهد و این خود ریسک کشیدگی بیشتر در منطقه را افزایش می‌دهد.

در نهایت پیشنهاد اسرائیل به سوریه، با تمرکز بر دالان هوایی، می‌تواند توازن منطقه‌ای را دگرگون کند؛ هم فرصتی برای کاهش برخی تنش‌های مرزی و هم خطری برای حاکمیت و ثبات سوریه و واکنش‌های فرا مرزی است. موفقیت هر توافقی بستگی به تنگناهای به‌تضمین‌های حقوقی، شفافیت سازوکارهای نظارتی و پذیرش بازیگران محلی و بین‌المللی دارد. همان‌طور که توم باراک تأکید کرده «۹۹ درصد به توافق رسیده‌ایم. در دو هفته آینده نهایی شدن توافق اعلام می‌شود.» زمان و جزئیات آن دو عامل تعیین‌کننده‌اند؛ عواملی که می‌توانند تعیین کنند این طرح به یک پیمان واقعی برای کاهش درگیری بدل شود یا به نقطه انفجار دیگری مبدل گردد.